

VATANDAŞLIK VE DEMOKRASİ EĞİTİMİNDE MASAL KULLANIMI**Mehmet Fatih YİĞİT*****Ahmet Musab KESMECİ******Öz**

Türk halk edebiyatının kapsamına giren anonim türler, geçmişten günümüze kültürel etkileşimi ve iletişimi sağlayan bir köprü işlevindedir. Anonim halk edebiyatının nesir türlerinden biri olan ve halk arasında en çok ilgi görenlerinden birisi de masallardır. Evrensel bir anlatı türü olan ve muhtevasında toplumların kültürel zenginliklerini barındıran masallar, yüzyıllar boyu gerek sözlü ve gerekse yazılı kültür ortamı içerisinde gelişmiş, daha sonra elektronik kültür ortamına aktarılmış ve işlevselliğini kaybetmeden günümüze intikal etmiştir. Halk biliminin bir bilim dalı olarak akademik hayattaki yerini almasıyla birlikte Türkiye’de masallar üzerine yapılan çalışmaların artmaya başladığını söyleyebiliriz. Çok kültürlü toplumlarda ortak değerlerin ön plana çıkarılmasının toplumsal barış ve huzur adına önemi büyüktür. Bu anlamda masallar, toplumlar arasındaki müşterek unsurları tespit etmede önemli bir rol üstlenirler. Bunun yanında toplumun genelinde kabul gören değerlerin bir anda ortaya çıkmadığı, bunların özellikle yaşça büyük olan bireyler tarafından yeni nesillere aktarıldığı ve öğretildiği düşünüldüğünde, masalların değerlerin aktarılmasında ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır. Yardımseverlik, doğruluk, bencil olmamak, yalan söylememek, misafirperverlik, büyüklere saygı, anne ve babaya saygı, fedakârlık, cömertlik, iyilik, açgözlü olmamak, paylaşmak ve adil olmak değerlerinin Naki Tezel’in derlemiş olduğu masallar aracılığıyla verilebileceği görülmektedir. Bu değerlerin masallar aracılığıyla öğretilmesi öğrencileri hem doğru vatandaş olma yolunda yetiştirecek, hem de millî ve manevî açıdan geçmişiyle kopuk olmayan nesillerin yetişmesine öncülük edecektir. Bu çalışmanın kapsamına giren masal metinleri Naki Tezel’in iki ciltten oluşan ve ilk baskısı 1971 yılında Millî Eğitim Basımevi tarafından gerçekleştirilip “Türk Kültürü Kaynak Eserleri” dizisi için hazırlanmış olan “Türk Masalları” adlı kitabından seçilmiştir. Çalışma kapsamında seçilen masallar nitel araştırma türlerinden biri olan ölçüt örnekleme kullanılarak belirlenmiştir. Bu çalışmada örneklem seçiminde ele alınacak olan ölçütler araştırmacılar tarafından belirlenmiştir. Buna göre, söz konusu eserde yer alan üç masalın Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi ders kitabında verilmesi planlanan değerlerden en az iki değeri içeriyor olması temel ölçüt olarak alınmıştır. Masallar araştırmacılar tarafından farklı zamanlarda ve farklı mekânlarda okunmuş, içerdiği değerler not edilmiş ve daha sonra bu notlar bir araya getirilerek her iki araştırmacının üzerinde uzlaştığı ortak değerlerin bulunduğu masallar çalışmaya dâhil edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Masal, değerler eğitimi, vatandaşlık, kültür

* Yrd. Doç. Dr.; Süleyman Şah Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, myigit@ssu.edu.tr.

** Öğr. Gör.; Süleyman Şah Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, akesmeci@ssu.edu.tr.

USE OF TALES IN CITIZENSHIP AND DEMOCRACY EDUCATION

Abstract

Anonymous Turkish folk stories play an important role in creating a cultural interaction of the past and present. Tales are among the most appealing anonymous folk literature types. Tales are also universal oral narrative contents that represent the cultural heritage of societies and have developed orally and in written over time. The last phase was to transfer those tales into electronic platforms and keep their functionality they have since the old times. We can say that the number of academic works on tales in Turkey has increased after accepting folklore as a scientific discipline. In this regard, we believe that highlighting the common values in a multicultural society has an important role on keeping social stability and peace. The tales can be effectively used in identifying those common values in such communities. Besides, if we think that socially accepted values are not existed suddenly and transferred to the next generations by the older people, the importance of the tales might be understood easily in transferring common values. In this study, we show that the values such as benevolence, righteousness, not to be selfish, not to lie, hospitality, respect for elders and parents, sacrifice, generosity, kindness, sharing and justice can be taught to students by using the tales compiled and transferred by Naki Tezel. Teaching those values through the tales selected in this study will train students in becoming good citizens and lead to the growth of generations that are not disconnected from their histories. The tales selected for our study were taken from the book titled 'Turkish Tales' by Naki Tezel prepared for "Turkish Culture Source Materials" series published by National Education Press in 1971. The tales were selected by using criterion sampling method which is among the methods of qualitative studies. The criteria for selecting the appropriate tales were selected by the authors. In this sense, the main criteria was to have tales containing at least two value judgements given in Citizenship and democracy education textbook. The tales were read by the researchers in different places. The researchers, then came together and compared their findings. Then, the researchers gave the final decisions about which tales should be selected.

Keywords: Tales, Values Education, Citizenship, Culture

Giriş

Vatandaşlık, demokrasi ve insan hakları eğitiminin ciddi bir şekilde ele alınmaya başlamasını dünya bazında Fransız İhtilali ile olduğunu, Türkiye’de ise bunun Tanzimat Fermanı ile beraber başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bunu sırasıyla Islahat fermanı, I. ve II. Meşrutiyet, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Cumhuriyetin ilanı, Anayasanın kabulü, İnsan hakları inceleme komisyonu kanunu ve İnsan Hakları Teşkilatı’nın kurulması (Başaran, 2007) takip etmiştir. Bir bakıma Osmanlı Devleti’nin son zamanlarına denk gelen vatandaşlık haklarının benimsenmesi ve insan haklarının tanınması meselesi, cumhuriyetin kurulması ile beraber hız kazanmış ve özellikle eğitim kurumlarında yer almaya başlamıştır. Cumhuriyetin kurulmasına kadar daha çok medrese türü dini eğitim veren kurumlar tarafından verilen eğitim, 1924 yılından itibaren eğitimin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmesi gerektiğini belirten yasa ile resmi devlet okulları tarafından belirlenen müfredat çerçevesinde verilmeye başlanmıştır (Akyüz, 1982; Sakaoğlu, 2003). Nitekim ilköğretim alanında yapılan ilk program

'fiziksel ve ruhsal' anlamda iyi bir Türk vatandaşı yetiştirmeyi hedeflemiş, 1936 yılındaki program ise cumhuriyetçi, devletine bağlı, laik ve inkılapçı nesiller yetiştirmeyi hedeflediğini açıkça belirtmiştir (Çağlar, 1999).

Cumhuriyetin kurulmasından sonraki tek parti döneminde Türkiye'deki vatandaşlık kitaplarında genellikle ulus, demokrasi, vergi, askerlik ve devlet gibi başlıkların ön planda olduğunu görmekteyiz. Fakat tek parti döneminden sonraki dönemlerde kitaplardaki konulara okulda ve aile kurumlarında demokrasi gibi daha geniş kapsamlı hakları kapsayan başlıklar eklendiğini görmekteyiz (Üstel, 2005). Bu süreler zarfında demokrasi ve vatandaşlık konuları farklı başlıklar altında açılan derslerde verilmiştir. Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi ve son olarak Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi başlığı altında dersler açılmış ve öğrencilerin vatandaşlık görevlerinin, sorumluluklarının ve haklarının temelde bu dersler aracılığıyla verilmesi benimsenmiştir.

2015-2016 yılı itibariyle 2010 yılından itibaren 8. Sınıflarda öğretilen Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersinin 4. Sınıfa kaydırılacak olması ve 'Yurttaşlık' adı altında verilecek olması, araştırmamıza konu olan masalların bu derste kullanımını daha da önemli hale getirmiştir. Özellikle yaşça küçük olan öğrencilerin masallara daha fazla ilgi duyabileceği gerçeğinden hareketle, demokratik bilincin kazandırılmasında ve vatandaşlık görev ve sorumluluklarının benimsenmesinde yazılı ve sözlü kültürümüzün önemli bir parçası olan masallara büyük görevler düşmektedir.

Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi dâhil, bu kapsamda verilen derslerde değerler eğitiminin önemine de değinmek gerekmektedir. Değerler eğitimi, ayrı bir ders programı şeklinde olmaktan ziyade, farklı derslere serpiştirilmiş konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığı, değerler eğitiminin önemine özellikle 2010 yılından itibaren değinmeye başlamış ve bu doğrultuda çeşitli çalışmalar yürütmüştür. Bu bağlamda ilk ve orta dereceli okullara ve valiliklere gönderdiği genelgede, söz konusu okulların değerler eğitimine yönelik faaliyetler gerçekleştirmesini istemiş ve bunu teşvik etmiştir. Özellikle değerler eğitiminin ne anlamda faydalı olacağını belirten genelgede şu ifadelerle yer verilmiştir:

Toplumsal hayatı oluşturan, insanları birbirine bağlayan, gelişmeyi, mutluluğu ve huzuru sağlayan, risk ve tehditlerden koruyan ahlaki, insani, sosyal, manevi değerlerimizin tüm bireylere kazandırılmasında en önemli etken eğitimidir. Bu kazanımlarımızın öğrencilerimize aktarılması da değerler eğitimi oluşturmaktadır (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2010).

Değerlerin sınıflandırılması genellikle yabancı kaynaklar tarafından yapılmıştır. Nelson bunu bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler başlıkları altında üç ana grupta

toplamaştır (Michaelis, 1988). Rokeach ise temel değerler ve araç değerler başlıkları altında konuyu ele almıştır (Naylor ve Diem, 1987). Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirilmesi okulların ana amaçlarından biri olarak sunulmaktadır (Ekşi, 2003). Son olarak Spranger bunları estetik, ekonomik, bilimsel, sosyal, politik ve dini değerler başlıkları altında toplamıştır (Akbaş, 2004).

Değerlerin özellikle ilköğretim çağındaki öğrencilere nasıl aktarılması gerektiği konusunda bir görüş birliğine varılmamıştır. Değerler eğitimi ile ilgili yaklaşımlara baktığımızda değer açıklamak, ahlaki muhakeme, değer analizi ve gözlem yoluyla öğretim yöntemleri gibi farklı yöntemlerin benimsenebildiği görülmektedir (MEB, 2006). Özellikle öğretmenin değer öğretimi konusunda sınıfta aktif rol alıp almaması gerektiği konusunda belli düşünceler ön plana çıkmaktadır. Öğretmenlerin kendi değer yargılarını öğrencilere dayatma gibi bir yolu seçmemesine rağmen sınıf içindeki rolünden dolayı öğrencileri mutlaka etkileyeceği düşüncesi ağırlık kazanmıştır (Halstead ve Taylor, 2000). Bunun yanında ders kitapları aracılığıyla direk ya da dolaylı yollarla verilmesi hedeflenen değerler de bulunmaktadır. Bu değerler metin içinde açıkça belirtilmekte ya da bazı durumlarda öğrencilerin okuduklarından bu değerleri çıkarmaları beklenmektedir. Tam da bu noktada öğretilmesi planlanan değerlerin masallar aracılığıyla verilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Gündelik yazı dizilerinden ya da normal konuşma metinlerinden ziyade masallardan çıkarım yapmak öğrenciler için daha kolay olacaktır. Öğrenciler masalların aslında bir şeyleri üstü örtülü bir şekilde söylemek istediğini algılayabilir fakat gündelik konuşma metinlerinden bu çıkarımı yapmak daha zor olacaktır. Bu anlamda masalların, hangi değer öğretim yöntemi kullanılırsa kullanılsın, öğrencilerin istenen değerleri kazanmasında etkili olacağı söylenebilir.

1. Masalın Tanımı

Türk halk edebiyatının kapsamına giren anonim türler, geçmişten günümüze kültürel etkileşimi ve iletişimi sağlayan bir köprü işlevindedir. Bu türlerin ilk olarak kim tarafından ne zaman, nerede, nasıl üretildiğinin tespit edilmesi oldukça zor bir meseledir. Halk arasında kuşaktan kuşağa aktarılarak ve anlatılarak günümüze ulaşmıştır.

Anonim halk edebiyatı türlerinin halk arasında en çok ilgi görenlerinden birisi de masallardır. Masal; toplumların kültürel özellikleri başta olmak üzere sosyal, psikolojik, ahlaki vb. özelliklerini taşımada ve gelecek nesillere aktarmada önemli bir işleve sahip olan anonim bir anlatı türüdür (Kesmece, 2012). Masallar, Türk halk kültürünün diğer mahsulleri gibi zengin ve değerli bir hazinedir. Türk milletinin genel karakterini, yüzyıllar boyu yarattığı ahlaki değerlerini, özlem ve ülkülerini masallarda bulmak mümkündür (Sever, 1994). Evrensel bir anlatı türü olan ve muhtevasında toplumların kültürel zenginliklerini barındıran masallar,

yüzyıllar boyu gerek sözlü ve gerekse yazılı kültür ortamı içerisinde gelişmiş ve işlevselliğini kaybetmeden günümüze ulaşmıştır.

Birçok ilmi araştırmaya ve akademik çalışmaya konu olmuş olan masalların bu süreç içerisinde farklı tanımları yapılmıştır. Sözlü kültür geleneğinin en eski anlatı türlerinden biri olan masalların bu çerçevede önce sözlük ve ansiklopedilerdeki tanımlarına yer vermeyi daha sonra araştırmacıların söz konusu tür ile ilgili düşünce ve değerlendirmelerini kronolojik olarak gözden geçirilmiştir.

1.1. Sözlük ve Ansiklopedilerde Masal Türünün Tanımları

Kökeni Arapça'daki "mesl" ifadesinden gelen masal kelimesinin kökeni ile ilgili "Aslında iştikakına göre Habeşçe mesl, messâle; Aramice maşla ve İbranice masal gibi mukayese ve karşılaştırma ifade ettiği de belirtilmektedir" (Brockelmann, 1960).

Türk Dil Kurumu Yayınları tarafından yayımlanan Türkçe Sözlük'te "Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağan dışı olayları anlatan hikâye" (Türkçe Sözlük, 2005) olarak tanımlanan anonim halk edebiyatının nesir türü olan masal hakkında farklı sözlük ve ansiklopedilerde farklı tanımlamaların yapıldığını görmekteyiz. Bu tanımlamaları kronolojik olarak şöyle sıralayabiliriz:

Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*'de masalı "mesel, hâlâ hikâye, dâsitân, menkabe manasına fıkra ve kaziyeden gayrı"¹ şeklinde diğer anlatı türleriyle bir bağ kurarak ifade etmiştir. Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*'nin "Mesel" maddesinde masal için: "dâb ve ahlâk ve nasâyihe müteallik küçük hikâye"² tanımını yapmıştır.

Muallim Naci söz konusu anonim halk anlatılarını "dâsitân, kıssa-i meşhûre"³ şeklinde açıklamıştır. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*'ın "Mesel" maddesinde masal türünü "Terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye"⁴ şeklinde tanımlayarak masalın ahlakî işlevine vurgu yapmıştır. İsmet Zeki Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*'nde masal için: "Öykü, özellikle örnek alınacak nitelikte, öğretici öykü"⁵ tanımını yaparak masalların bilgi verme, eğitime yönlerini ön plana çıkararak masalların eğitimsel işlevini belirtmiştir. Millî Eğitim Yayınlarının *Türk Ansiklopedisi*'nde masal türü hakkında: "Olayların

¹ Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*, Dersaadet, Mahmud Bey Matbaası, 1306, s. 758.

² Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, Dersaadet, 1317, s. 1288.

³ Muallim Naci, *Lügat-i Naci*, İstanbul, 1322, s. 950.

⁴ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, 2008, s. 625. [1.bs.,1962].

⁵ İsmet Zeki Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 2004, s. 476. [1.bs.,1998].

geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan, peri ve cin, dev, ejderha, cadı karı, Arap, padişah, vezir gibi kahramanları belirli kişileri temsil etmeyen hikâye”⁶ tanımı yapılarak masallardaki muhayyel zaman ve mekâna değinilmiştir. Atilla Özkırmımlı’nın Türk Edebiyatı Ansiklopedisi’nde masal şöyle izah edilmiştir: “Genellikle yaratıcısı bilinmeyen ve ağızdan ağıza sürüp gelen, olağanüstü, düş ürünü olaylarla örülü anlatı türü.”⁷ Türkiye Diyanet Vakfı’nın İslam Ansiklopedisi’nin ‘mesel’ maddesinde masal: “Belli bir kaynaktan çıkmış olmakla birlikte zamanla yaygınlaşarak halka mâl olan anonim özdeyiş, atasözü”⁸ cümlesiyle ifade edilmiştir. Bu tanımda masalların sözlü gelenekte ağızdan ağıza aktarılarak var oluşunu sürdürdüğü ve bir şahsın malı olmaktan çıkıp halkın malı, anonim olduğu üzerinde durulmuştur.

Sözlük ve Ansiklopedilerdeki tanımlamalardan hareketle ortak kalıp ifadelerin olmasının yanında ortak bir masal tanımına yer verilmediği görülmektedir. Yukarıda belirtilmiş olan kaynaklardaki tanımların bir kısmı halk biliminin bir bilim dalı olarak literatüre girmediği dönemlerde yapılmıştır. Dolayısıyla bu dönemlerde yapılmış olan tanımlarda birtakım tür problemlerinin varlığından söz edilebilir. Söz konusu problemlerin başında da tanım problemi gelmektedir. Masalın kimi tanımlarda menkıbe, destan, hikâye vb. farklı anlatı türleriyle açıklanmaya çalışılması buna örnek olarak gösterilebilir.

1.2. Araştırmacıların Masal Türü Hakkındaki Düşünceleri

Halk biliminin bir bilim dalı olarak akademik hayattaki yerini almasıyla birlikte Türkiye’de masallar üzerine yapılan çalışmaların artmaya başladığını söyleyebiliriz (Aslan, 2011). Masalların çok önemli bir dil, edebiyat ve kültür ürünü olduğunu düşünen Ziya Gökalp bu konudaki fikir ve yaklaşımıyla bir bakıma kendisinden sonraki araştırmacıların yolunu açmıştır. Gökalp, halk edebiyatının tanımını yaptığı Türkçülüğün Esasları adlı yapıtının “Bedî Türkçülük” bölümünde masal konusuna da değinmiştir. Ayrıca “Küçük Mecmua” adlı eserinde de masal derlemelerine yer vermesi bu konuya verdiği önemi göstermektedir.

Ziya Gökalp’in ardından masal ile ilgili araştırmalar hız kazanmış ve Mehmet Fuad Köprülü’nün önderliğinde başlayan akademik çalışmaların halk edebiyatı ayağının önemli bir kısmı masallar üzerine yapılmıştır.

Türk Halk edebiyatı alanında yapmış olduğu saha araştırmaları ile bilinen ve Köprülü’nün talebesi olan Pertev Naili Boratav masal türünü: “Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçeğe ilgisiz ve

⁶ Türk Ansiklopedisi, C. 23, Ankara, Millî Eğitim Basımevi, 1976, s. 317.

⁷ Atilla Özkırmımlı, Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, C.3, 3. bs., İstanbul, Cem Yayınevi, 1984, s. 814.

⁸ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 29, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, s. 293.

anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı” (Boratav, 1999) şeklinde tanımlayarak masalın olağanüstü özelliklere sahip bir halk anlatısı olduğu üzerinde durmuştur.

Masalı: “Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyenleri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür” (Sakaoğlu, 1999) tanımıyla açıklayan Saim Sakaoğlu, Türkiye’de masal ile ilgili ilk ve önemli akademik çalışmaları yapan araştırmacılardan biri olarak bilinmektedir.

Masalın hem çocuklara hem yetişkinlere yönelik bir sözlü kültür ürünü olduğunu savunan Umay Günay ise masalı şöyle tarif etmiştir: “Masal, birçok araştırmacının kabul ettiği gibi sadece çocukları eğlendirmek için anlatılan bir edebi tür değil, aynı zamanda okuryazar olmayan halk için okuryazar halkın romanı ve hikâyesi olmaktadır. Masal, roman ve hikâyenin ilk şekli olarak kabul edilebilir” (Günay, 1975).

Bilge Seyidoğlu’nun da masal hakkındaki “Masal kelimesi ile halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda yedi içti muratlarına erdiler yahut onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düştü biri anlatana biri dinleyene biri de bana gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türü kastedilmektedir” (Seyidoğlu, 1986) düşüncelerinden hareketle araştırmacının masallardaki formel unsurlara vurgu yaptığını söyleyebiliriz.

Esma Şimşek, “Genellikle özel kişiler tarafından, kendine mahsus (olağanüstü) zaman, mekân ve şahıs kadrosu içerisinde, yaşanan hayat ile hayal edilen hayatın sistemli bir şekilde ifade edildiği; klişe sözlerle başlayıp, yine klişe sözlerle biten hayal mahsulü sözlü anlatım türüdür” (Şimşek, 2001) şeklindeki masal tanımıyla bu türün kendine has icra bağlamı hakkında bilgiler vermektedir.

Araştırmacıların yapmış oldukları tanımlardan hareketle üzerinde fikir birliğine varılmış ortak bir tanımın olmadığını görmekteyiz. Tanımlarda, ele alınan türün genel özellikleri hakkında birtakım bilgiler verilmiştir. Türk masallarının tümünü kapsayan genel bir masal tanımının olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun sebepleri arasında; masal türü üzerine yapılan çalışmaların yetersizliği, derleme çalışmalarının yalnızca belli bölgelerle sınırlı kalması vb. problemler gösterilebilir.

2. Masalın İşlevleri ve Değerler Eğitimi

Masalların değişik işlevlerinden bahsetmek mümkündür. Bunların başında eğlendirme ve hoş vakit geçirme işlevi sayılabilir. Fakat bunun yanında masalların toplumların kültürel,

sosyal, psikolojik, ahlaki vb. özelliklerini gelecek nesillere aktarma gibi bir özelliği de bulunmaktadır. Bunu yaparken eğitici, öğretici ve ders verici özellikleri ile ön plana çıkmaktadır. Bu tür özelliklerin hayvan masallarında (fabllar) daha belirgin olduğu söylenebilir. Ayrıca masallar derlendikleri yörelerin ağız özelliklerini taşıdıklarından dil çalışmaları için de bir kaynak teşkil ederler. Bu tür eserlerde kullanılan deyim, atasözü ve özlü sözler dinleyicilerin (özellikle çocukların) dil dağarcığının genişlemesine katkı sağlamaktadır.

Çok kültürlü toplumlarda ortak değerlerin ön plana çıkarılmasının toplumsal barış ve huzur adına önemi büyüktür. Bu anlamda masallar, toplumlar arasındaki müşterek unsurları tespit etmede önemli bir rol üstlenirler. Bunun yanında toplumun genelinde kabul gören değerlerin bir anda ortaya çıkmadığı, bunların özellikle yaşça büyük olan bireyler tarafından yeni nesillere aktarıldığı ve öğretildiği düşünüldüğünde, masalların değerlerin aktarılmasında ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır.

Toplumları oluşturan en önemli süreçlerden birisi şüphesiz ki bireylerin sosyalleşmesi ve bu sosyalleşme sürecinde kaynaşmalarıdır. Sosyalleşmeyen toplumlarda birbirinden uzak kalmalar ve dolayısıyla herkesin birbirine karşı temkinli yaklaşması doğal sonuçlardan biridir. Bu tür sıkıntıların önüne geçebilmek için bireylerin karşılıklı olarak iyi ilişkiler geliştirmelerini sağlamak gerekir. Bu süreçte sosyalleşmeyi etkileyen üç farklı unsur bulunmaktadır. Bunlar biyolojik, sosyokültürel ve interaktif faktörler olarak sıralanabilir (Bugental & Grusec, 2006). Biyolojik faktörler doğuştan genlerle ya da hormonlarla çocuklara aktarılan özelliklerin sonraki yaşamlarında etkili olmasıdır. Sosyokültürel faktörle ise çocuğun ilk zamanlarından itibaren çevresiyle olan iletişimden etkilenip buna göre davranması olarak tanımlanmaktadır. Çevreyle beyin arasındaki bu etkileşim bir şeye adaptasyon sağlamada önemli rol oynamaktadır (Bruer & Greenough, 2001). Buna en uygun örnek olarak da çocuğun konuşmaya başlamadan önce anne-baba tarafından konuşulanlara muhatap kalması ve belli bir süre sonra bunları taklit etmeye başlaması verilebilir. Son olarak interaktif faktörler olarak çocukların ileriki yaşantılarında karşılaştıkları zorluklar, sıkıntılar, ya da değişik durumlardan etkilenerek bunun sonucunda sosyalleşmenin olumlu ya da olumsuz etkilenmesi gösterilmektedir (Dodge & Pettit, 2003).

Yukarıda anlatılanların yanında bireylerin hayatlarını şekillendirmede ve toplumda etkin bir vatandaş olmalarında önemli bir role sahip olan kurum ailedir. Bireylerin oluşturduğu aileler toplumu oluşturmakta, dolayısıyla ailelerin değerleri bir süre sonra toplumun değerleri haline gelmektedir. Bu anlamda değerler eğitiminin ailede verilmesi büyük önem arz etmektedir.

Özellikle çocuk 2-3 yaşlarındayken ailenin tavır ve davranışlarına göre toplum içerisinde daha sonra kendini güçlü hissedebileceken, bunun tersi olan utangaçlık ve verdiği kararlarda şüpheye düşme olasılığı da artabilir. Aile bireyleri çocuğun kendi yeteneklerini kullanmasına imkân verdiği ölçüde çocukta kendine güven gelişecektir. Aksi halde sürekli engelleyici tavırlar çocukta utangaçlık ve kendine güvensizlik duygusunu pekiştirecektir (Berns, 2010). Bu doğrultuda yapılmış olan araştırmalar da göstermektedir ki anne babanın çocuklara kaşı yetiştiriciliğiyle çocukların kendilerine güvenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Cheng & Furnham, 2004). Kendine güveni olan bireylerin toplumdaki diğer bireylerin de hak ve hürriyetlerine saygı duymalarının önemi düşünüldüğünde bu konunun aslında ailede değer verilmesi gereken önemli noktalardan biri olması gerektiğini söyleyebiliriz. Masalların da özellikle küçük yaşlarda çocuklara yol gösterici rolü üstlenebildiği gerçeğinden yola çıkarak, ailede verilecek değerler eğitiminin önemli bir parçası olarak masalları göstermemiz mümkündür. Anne ve babanın çocuklarına okudukları ya da okuttukları ve dinlettikleri masalların onların karakterleri ve değer kazanımları üzerinde etkisi büyüktür. Özellikle soyut dönemde olan çocukların masallarda verilen mesajları somutlaştırmaya çalışmaları onların buralarda verilen değer yargılarını daha kolay benimsemelerine yardımcı olacaktır.

Ailenin yanında okulda da değerler eğitiminin devam etmesi önemlidir. Eğitim kurumlarının değerler eğitiminden sıyrılmış olarak ele alınması düşünülemez. Toplumsal normları oluşturan ve ailede başlayan değer eğitimi, çocuk okula gitmeye başladıktan sonra önemli oranda okulun görevi haline gelir. Okulların bu doğrultuda değerler üzerine inşa edildiği söylenebilir. Okul toplumdan bağımsız olmadığı için okulun değerlerini de toplumun değerlerinden ayrı düşünmemiz yanlış olacaktır. Bu anlamda okulun içinde bulunduğu toplumun değerlerini de dikkate alarak bu yönde değer sistemini oluşturması gerekmektedir. Bu anlamda toplumun değerlerinin okulu yönlendirdiğini söyleyebiliriz (Turan ve Aktan, 2008).

Okulda öğrencilere verilmek istenen değerler çeşitli yöntemler kullanılarak ve farklı ortamlarda verilebilmektedir. Müfredat çerçevesinde edebiyat, tarih ve sosyal bilgiler dersleri başta olmak üzere farklı derslerde farklı değerler verilebilir. Öğrencilerden derslerine çalışmalarını beklemek, sorumlu davranmalarını beklemek ve diğer bireylere saygıyı öğretmek derslerde direk ya da dolaylı olarak verilebilecek değerler arasındadır. Dersler dışında ders dışı aktivitelerle de verilmek istenen değerler kolayca verilebilir. Bunlar drama kulüpleri, spor aktiviteleri ve sosyal hizmet çerçevesinde değerlendirilebilir. Çoğu ders dışı aktiviteler sadakat, cömertlik, cesaret ve çalışkanlık gibi farklı değerlerin öğretilebileceği ortamlar oluşturmaktadır (Wynne, 1989).

Öğrencilerin aynı sınıf ortamında olmaları, onların anlayış kabiliyeti ve değer yargıları yönünden aynı seviyede oldukları anlamına gelmemektedir. Bir çocuk soyut kavramları daha kolay algılamakta, diğer bir çocuk daha somut örnekler isteyebilmektedir. Bu tür durumların özellikle eğitimciler tarafından akıldan çıkarılmaması önem arz etmektedir. Bu aşamada öğretmenlere düşen görevlerin başında öğrencilere yanlış yapma korkusundan ziyade, yanlış yaparak doğruya ulaşmayı öğretme ve bireysel farklılıkların hoşgörüsüyle karşılandığı bilincini kazandırmak olmalıdır. Böylelikle öğretilmek istenen değerler daha etkili ve kısa zamanda öğrencilere verilebilir.

Özellikle toplumumuzda geçmişten gelen bir gelenek olan masal anlatımı okullarda istenilen değer yargılarının öğretilmesinde kullanılabilecek etkili yöntemler arasında sayılabilir. Bu tür uygulamalar çocukların hem eğlenmesini hem de öğrenmesini sağlayacak ve onlar üzerinde olumlu etki bırakacaktır. Toplumsal olarak edinilmesi amaçlanan ve tercih edilen değerler – adalet, sabırlılık, iyilik, merhametli olma, dürüstlük, vb.- geçmişten günümüze kadar gelmiş olan masallar aracılığıyla çok rahat verilebilmektedir. Bu tür masallar öğrencilerin sadece eğlenmesinin yanında onlara toplumsal anlamda nasıl davranılması gerektiğini, iyi birey olmanın ne demek olduğunu ve değerli olmanın değer vermekten geçtiğini algılaması açısından önemlidir (Çıblak, 2008). Vatandaşlık eğitimi dersi ders kitabı ve müfredatını inceleyen bir çalışmada sorunların demokratik çözümü başlığı altında karşılaşılan sorunların nasıl çözülebileceğine dair önerilerin masallar yoluyla verildiği belirlenmiştir (Yiğit, 2014). Bu anlamda masalların eğitimde kullanıldığını söylemek doğru olacaktır. Fakat konunun daha planlı ve programlı bir şekilde ele alınıp masallar etrafında değerler eğitiminin verileceği bir programın yapılması, toplumsal ve kültürel değerlerin aktarılmasında ve yaşatılmasında etkili olacaktır.

3. Naki Tezel'in Türk Halk Bilimi (Folklor) Araştırmaları ve Masal Derlemeciliğindeki Yeri ve Önemi

Türk masal derlemeciliğinde önemli bir yere sahip olan Naki Tezel'in yapmış olduğu çalışmalardan hareketle yalnızca masal türüne değil folklorun muhtelif konularına da değindiğini görmekteyiz. Yazar, 30'a yakın masal kitabının yanı sıra bilmeceler, maniler, Türk halk bilmeceleri konularında yazdığı kitaplarla da bilinmektedir.

Naki Tezel, yayımladığı masal metinleriyle masalların (muhteva, kaynak, kahramanlar vb.) birçok unsuru hakkında bilgi vermiştir. Bu metinlerin dışında masallar üzerine birtakım inceleme yazıları da kaleme alan Tezel, makale niteliği taşıyan bu çalışmalarını kendisinden sonra Türk masalları ile ilgili yapılan bilimsel araştırmalarda yol gösterici olmuştur. Çeşitli

gazete ve dergilerde (bir kısmı tekrar olmakla birlikte) 278 masal metni yayımlamıştır (Aslan, 2013).

Genelden özele doğru sıralayacak olursak Türk folkloru, İstanbul folkloru ve özellikle de masal araştırmacılığı konularında yaptığı derlemelerle sözlü kültür verimlerinin icrası, işlevi, şekil ve yapısı, dil ve üslûbu, çeşitliliği vb. hususlarında kendisinden sonraki araştırmacılara yol gösterici olduğu söylenebilir.

Tezel, toplumların geçmişine ayna tutma ve gelecek nesillerin kültürel değerleri algılayıp anlamasına katkı sağlama işlevi gören halk bilgisi unsurlarının neden derlenmesi gerektiğini Türk Halk Bilmeceleri adlı eserinde şu şekilde ifade etmiştir:

“Şehirler ve köyler arasındaki ilişkilerin sıklaşması, kolaylaşması, kitap ve gazete gibi yayım araçlarının her yana kolaylıkla dağılması, radyo gibi uygarlık araçlarının geniş halk kitlelerine yayılması gibi sebeplerle, maşerî vicdanın, Türk halk muhayyile ve zekâsının mahsulü olan folklor maddeleri, unutulmağa, terk edilmeğe başlanmıştır. Madalyonumuzun bir yanı bu olmakla birlikte, halkımızın uygarlık ve kültür seviyesini, edebiyat ve sanat anlayışını gerçek şekilde aksettiren adetlerimiz, ananelerimiz, masallarımız, efsanelerimiz, hikâyelerimiz, şiirlerimiz, türkülerimiz, atasözlerimiz, manilerimiz, eğlencelerimiz, oyunlarımız ve bilmecelerimiz de ortadan kaybolmaktadır. Tarihin kaydettiği günden beri dünya yüzünde var olan ve büyük uygarlık eserleri bırakmış bulunan Türk Milletinin folklorunun da o ölçüde zengin ve renkli bir karakter taşıdığına şüphe yok... Ancak bu manevi varlıkları hafızalarda yaşayan ve zamanın amansız törpüsüyle silinmeğe mahkûm bulunan bu değerleri, büsbütün yok olmaktan kurtarmak, derlemek ve yazılı hale getirmek de ödevimizdir” (Tezel, 1969).

Yazar bu ifadelerle, toplumsal değişim ve dönüşümün etkisiyle önemli bir kültür hazinesi olan sözlü halk bilgisi verimlerinin unutulması ve kaybolup gitmesinin önüne geçmek için derleme faaliyetleri yapılması ve bu derlemelerin sonucunda elde edilen malzemenin yazıya geçirilmesinin gerekliliği ve önemi üzerinde durmaktadır.

Naki Tezel derleme çalışmalarının nitelikli olabilmesi için belli başlı özellikler ortaya koymuştur. Bunlar:

- a. Derlemecinin her şeyden önce iyi bir gözlemci olması gerektiği,
- b. Folklorik malzemeyi doğal akışı içerisinde incelemesi gerektiği,
- c. Farklı coğrafyalardan derlenen folklorik malzemenin karşılaştırmaya tabi tutulması gerektiği,
- d. Halkı sevmesi gerektiği ve derleme esnasında kaynak kişiyi konuşmaya teşvik etmesi (Tezel, 1969).

Naki Tezel, derlemiş olduğu masalların bir kısmını Fransızca ve İngilizceye tercüme ettirerek Türk kültürüne ait unsurları barındıran Türk masallarının yurt dışında da tanınmasına katkı sağlamıştır.

4. Yöntem

Bu çalışmanın kapsamına giren masal metinleri Naki Tezel'in iki ciltten oluşan ve ilk baskısı 1971 yılında Millî Eğitim Basımevi tarafından gerçekleştirilip "Türk Kültürü Kaynak Eserleri" dizisi için hazırlanmış olan "Türk Masalları" adlı kitabından seçilmiştir. Söz konusu kitap, masallarla ilgili bir ön sözden ve 1933-1958 yılları arasında Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden derlenmiş olan bazı masallardan oluşmaktadır ve eserde toplam 54 masal metni bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında seçilen masallar nitel araştırma yöntemi örneklem yöntemlerinden olan ölçüt örneklem yöntemi kullanılarak tespit edilmiştir. Ölçüt örneklemde temel esas ölçütlerin önceden araştırmacı tarafından belirlenmiş olmasıdır. Bu ölçütler daha önce oluşturulmuş ölçütler olabildiği gibi, araştırmacı tarafından araştırmaya başlamadan önce oluşturulan ölçütler de olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu çalışmada örneklem seçiminde ele alınmış olan ölçütler araştırmacılar tarafından belirlenmiştir. Buna göre, söz konusu eserde yer alan üç masalın Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi ders kitabında (Aşan, 2013) verilmesi planlanan değerlerden en az iki değeri içeriyor olması temel ölçüt olarak alınmıştır. Masallar araştırmacılar tarafından farklı zamanlarda ve farklı mekânlarda okunmuş, içerdiği değerler not edilmiş ve daha sonra bu notlar bir araya getirilerek her iki araştırmacının üzerinde mutabık kaldığı ortak değerlerin bulunduğu masallar çalışmaya dâhil edilmiştir. Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi programında öğrencilere verilmesi hedeflenen değerler şu şekilde sıralanmıştır: Dayanışma, hoşgörü, sorumluluk, sevgi, saygı, yardımseverlik, diğerkâmlık, barış, onur, adil olma, özsaygı, paylaşma, vatanseverlik, özgürlük, uzlaşma, eşitlik, farklılıklara saygı duyma, kültürel mirası yaşatmaya duyarlılık, millî, manevi ve evrensel değerlere duyarlı olma (MEB, 2010).

5. Naki Tezel'in derlemiş olduğu masalarda değerler eğitimi

Çalışmada seçilmiş olan ilk masal 'Kırk Kardeş' masalıdır. Bu masalın değerler eğitimi açısından zengin içerikli bir masal olduğunu söyleyebiliriz. Masalda misafirperverlik, büyüklere saygı, anne ve babaya saygı, fedakârlık, cömertlik, iyilik, açgözlü olmamak ve doğruluk değerlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Misafirperverlik değeri masalda padişah ve muhtar arasında geçen şu diyalogdan çıkarılmıştır:

Padişah:

-Haydi muhtar, demiş, sen de git yat! Biz yataklarımızı kendimiz sereriz...

O zaman muhtar:

-O bizim görevimizdir, diye karşılık vermiş, hiç misafir yatağını kendi yapar mı? (Tezel, 2009; s. 24).

Burada masalın devamından bu tavrın karşıdakinin padişah olmasından dolayı değil de köye gelmiş olan bir misafir olduğundan dolayı sergilendiği anlaşılmaktadır. Masalda büyüklere karşı saygı göstermenin ayrıca üzerinde durulan bir konu olduğu gözlenmiştir. Hem anne babaya karşı hem de otoriteye karşı saygı üzerinde durulmuş ve bunun erdemli bir tavır olduğu okuyucuya dolaylı olarak aktarılmıştır. Büyüklere saygı değerinin çıkarıldığı bölümlerden bir tanesi şu şekildedir:

Padişah sözlerini bitirdikten sonra cebinden yüzükleri çıkarmış. Sıra ile çocuklarının parmaklarına takmış. Demiş ki:

-Yuvalarınız uğurlu, hayırlı, uzun ömürlü olmasını dilerim, çocuklarım!

Şehzadeler hemen yerlerinden kalkıp önce babalarının, sonra da annelerinin ellerini öperek odadan çıkmışlar (Tezel, 2009: s. 28).

Kırk Kardeş masalında diğerkâmlık değerinin de ön plana çıkan mesajlardan biri olduğu her iki araştırmacı tarafından doğrulanmıştır. Kırk şehzadenin ve nişanlılarının tehlikede olduğu bir anda ejderhanın en küçük olan şehzadeden bir isteğini yerine getirmesi karşılığında diğer tüm kardeşlerini bırakacağını söylemesi ve küçük kardeşin bunu hiç tereddütsüz kabul etmesi, diğerkâmlığa bir örnek olarak verilebilir. Bunun yanında 'Kırk Kardeş' masalı yardımseverlik değerinin de ön plana çıktığı masallardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Yardımseverlik temasını dolaylı bir şekilde işlerken sadece insan temelli düşünülmemiş, hayvanların da bu kapsamda düşünülebileceğini göstermiştir.

Az gitmiş, uz gitmiş... Dere tepe düz gitmiş. Altı ay bir güz gitmiş... Bir de arkasına bakmış ki bir saman çöpü kadar yol gitmiş... Bu sırada bir küçük dereye rastlamış. Derenin bir kenarında binlerce karınca varmış. Hepsinin ağzında birer yiyecek, karşı tarafa geçmek için geçit arıyorlarmış. Şehzade elindeki değneği, derenin dar bir yerinden karşıya uzatmış. Bütün karıncalar, derenin karşı tarafına akıp geçmişler. Doğruca kendi padişahlarının karşısına çıkarak, şehzadenin kedilerine yaptığı büyük iyiliği anlatmışlar... (Tezel, 2009: s.34).

Kırk Kardeş masalı yukarıda belirtilen değerlerin yanında doğruluk, açgözlü olmama, cömertlik ve bencil olmamak gibi değerlerin verildiği bir masal olma özelliğini taşımaktadır. Değerler eğitimi kapsamında düşünülebilecek tüm bu başlıkların tek bir masalda toplanmış

olması, doğal olarak masalın uzunluğuna da katkıda bulunmuştur. Kitaptaki en uzun masallardan olma özelliğiyle ‘Kırk Kardeş’ masalı ön plana çıkmıştır.

Çalışma kapsamında araştırmacılar tarafından belirlenen ölçütlere göre seçilmiş olan ikinci masal ‘Bir Göze Bir Gül’ masalıdır. Bu masalda Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersinde öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerlerden olan ‘paylaşmak’ değeri ön plana çıkan ilk değer olmuştur.

-Ne olur babacığım, demiş, beni burada bırakma! gözlerim görmese de senin işlerini yaparım. Bu incileri satarsın, geçiniriz.

İyi yürekli ihtiyar demiş ki:

-Mademki kimsesizsin, seni kendime evlat edinir, yanıma alırım. İncilerin olmasa da yiyecek bir lokma ekmek buluruz (Tezel, 2009: s. 153).

Burada kendini zor geçindiren yaşlı bir adamın zaten az olan yiyeceğinin daha da azalması pahasına olsa da başka ihtiyaç sahibi başka biriyle paylaşmasını görmekteyiz. Bu tür bir davranışın toplumumuz açısından aslında geçmişten gelen erdemli bir tavır olduğunu söylememiz mümkündür. İçinde yaşadığımız toplumda bu tür bir davranış sergilendiği durumda, davranışı sergileyen kişinin çoğunlukla takdir edildiğini görmekteyiz. Bu güzel davranışın çocuklara öğretilmesinin ve sahip olmaları gereken değerler arasında yer almasının gerekliliği üzerinde tartışma yapmanın bir anlamının olmadığını düşünmekteyiz. Bundan dolayı ‘Bir Göze Bir Gül’ masalı, değerler eğitiminin önemli bir parçası olan cömertlik, paylaşma ve fedakârlık bilincinin kazandırılmasında kullanılan masallardan biri olma özelliğini taşımaktadır.

Yalan söylememek, her söylediğinde doğru olmak ve bunu bir alışkanlık haline getirmek değerler eğitiminin vazgeçilmez bir parçasıdır. Hem manevi hem de ahlaki yönü olmasından dolayı yalan söylememenin toplumun tüm kesiminde önemli bir değer olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Fakat teoride böyle olan durumun pratikte ne derece uygulandığı ayrı bir araştırma konusu olabilir. Yalan söylemenin ne gibi olumsuz sonuçlar doğuracağını öğretmesi hasebiyle bu değerın öğretilmesinde ‘Bir Göze Bir Gül’ masalından yararlanılabileceğini düşünüyoruz.

Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi kapsamında öğrencilere öğretilmesi planlanan değerlerden birisi de adil olmaktır. Buna göre demokratik bir ülkede yaşayan ve buldukları ülkede vatandaş olarak yaşayan bireylerin hem birbirleriyle olan münasebetlerinde hem de toplumun genelini ilgilendiren işlerde adil olmaları ve bu doğrultuda hareket etmeleri beklenmektedir. Araştırmamıza konu olan Türk masalları kitabında ‘Fatma Nine’ adlı masal adil olma ve adaletli davranma değerinin öğretilmesinde kullanılabilecek masallardan biridir.

-Aman Subaşı, canım Subaşı, demiş, şurada bir bekçi var. Hırsız yakalamadı. Onu cezalandır. Hırsız dükkânı yağma etmedi. Dükkâncı bana kibrit ile gaz yağı vermedi. Ormanı yakamadım. Orman bir dal vermedi. Köpeği dövemedim. Köpek ineği ısırmadı. İneğim de hendekten atlamadı.

Subaşı da Fatma nineye gülmüş. Sırtını okşayarak:

-Ben bekçinin bir kabahatini görmedim ki nineciğim, demiş; kabahatsiz kimseleri cezalandırmak haksızlık olmaz mı? (Tezel, 2009: s.334).

Adil olmanın yanında bu masalda büyüklere karşı ne kadar haksız olurlarsa olsunlar saygılı konuşmanın gerekliliği mesajı verilmiştir. Aynı zamanda toplumun önemli dinamiklerinden olan ve ayakta tutan yaşlıların saygı gösterilmesi gereken bireyler oldukları şeklinde dolaylı bir anlatım da görmekteyiz. Yaşlı ninenin tüm adil olmayan isteklerine karşı özellikle Subaşının kendisine olan tavrı, toplumda yaşlılara gösterilmesi gerekli olan tavrın bir örneğini teşkil etmektedir.

6. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Misafirperverlik geleneğinin bir gelenek olmasının yanında bir değer olarak da kültürümüzde yer aldığı söylenebilir. Bu değer bir bakıma millî ve manevi değerlerimiz arasında yerini almıştır. Bu bağlamda Vatandaşlık ve Demokrasi eğitimi kitaplarında ve müfredatında verilmek istenen değerlerden biri olan ‘Millî, manevi ve evrensel değerlere duyarlı olma’ değerinin bu masallardan yararlanılması yoluyla verilebileceği görülmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından kabul edilen Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi ders programı ve ders kitaplarında ‘saygı’ değerine ayrıca önem verildiği görülmüş, bunun dersin içinde öğrencilere öğretilmesi gereken önemli konuların başında olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda Yiğit (2014) tarafından yapılmış olan bir araştırma, toplumun da benzer şekilde özellikle büyüklere ve kamu düzenine saygılı olunması gerektiği yönünde tavrı aldığını, bunun eğitim kurumlarında tüm öğrencilere kazandırılması gerektiğini bildiren görüşlerin yoğunlukta olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda, Naki Tezel’in çalışmamıza konu olan eserindeki masalların saygı değerini öğretmede önemli bir boşluğu dolduracağına inanmaktayız.

Diğerkâmlık değeri üzerinde de duran Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi ders kitabı ve ders programı, bunun sosyal birlik ve beraberliği güçlendirici özelliği olduğu düşüncesinden yola çıkarak öğrencilere öğretilmesi gereken bir değer olduğunu göstermektedir (Yiğit, 2014). Bunun yanında bu değer sadece Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersiyle sınırlı kalmamalı, başta Sosyal Bilgiler dersi olmak üzere benzer derslerde de öğretilmesi amaçlanan değerler

arasında yerini almalıdır. Bunu yaparken çalışmaya konu olan masallardan yararlanılabileceği görülmektedir.

Yardımsızlık, doğruluk, bencil olmamak, yalan söylememek, misafirperverlik, büyüklere saygı, anne ve babaya saygı, fedakârlık, cömertlik, iyilik, açgözlü olmamak, paylaşmak ve adil olmak değerlerinin Naki Tezel'in derlemiş olduğu masallar aracılığıyla verilebileceği görülmektedir. Bu değerlerin masallar aracılığıyla öğretilmesi öğrencileri hem doğru vatandaş olma yolunda yetiştirecek, hem de millî ve manevi açıdan geçmişle kopuk olmayan nesillerin yetişmesine öncülük edecektir.

Değerler eğitimi açısından masalların önemi azımsanmayacak derecededir. Bunlar hem geleneklerimizi ve millî-manevi değerlerimizin gelecek nesillere aktarılması, öğretilmesi ve benimsetilmesi adına büyük önem taşımaktadır. Naki Tezel'in derlemiş olduğu bu masallara değerler eğitimi çerçevesinde ders kitaplarında ya da müfredat dışı aktivitelerde yer verilmesinin amaca hizmet edeceğini düşünmekteyiz.

Değerler eğitimi ve bunun vatandaşlık eğitimi kapsamında kullanılması konusu dünya genelinde eskilere dayansa da Türkiye için henüz çok yeni bir konudur. Özellikle 2000li yılların başlarından itibaren Türkiye'de değerler eğitimi ve vatandaşlık eğitimi üzerine çalışmalarda bir artış olduğu görülmektedir. Özellikle lisansüstü tez çalışması olarak ilköğretim öğrencilerine yönelik insani değerler eğitimi verilmesi (Dilmaç, 1999), ilköğretim çağındaki öğrencilere din kültürü ve ahlak bilgisi dersi aracılığıyla değerlerin öğretilmesi (Cebeci, 2005), değerler eğitimi programlarının ilköğretim düzeyindeki öğrenciler üzerindeki etkililiği (İşcan, 2007), ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitiminin yeri (Keskin, 2008), değerler eğitiminde farklı kahraman karakterlerinden faydalanmanın etkisi (Aslan, 2009), ve son olarak çok kültürlü toplumlarda bulunan değer yargıları ve bunların vatandaşlık ve demokrasi eğitimi kapsamında verilmesi (Yiğit, 2014) üzerine çeşitli yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların artış göstermesi okullarımız ve öğrenciler adına daha bilimsel sonuçların elde edilmesi ve bu sonuçlar doğrultusunda uygun yöntemlerin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Fakat çalışmaların artması uygulamaların da orantısız olarak güncellenmesi ve ihtiyaçları karşılayacak derece yenilenmesiyle sonuçlanmıyorsa, bilimsel olarak elde edilen sonuçların gerçek hayatta uygulamaya geçirilmediği anlamına gelecektir. Bu doğrultuda özellikle eğitim sisteminde değişiklik yapma konumunda bulunan kişilerin ve politika yapıcıların bu tür çalışmaları dikkate almaları ve reformları bu doğrultuda gerçekleştirmeleri gerçek dünya ile bilimsel bulguların buluşmasına katkı sağlayacaktır.

Masallar ya da başka araçlar aracılığıyla aktarılacak olan değerlerin istekli eğitimdenler tarafından verilmesi başarıya ulaşmada çok büyük rol oynamaktadır. Özellikle öğrenci için bir örnek bir model olabilecek olan öğretmenlerin bu konuda istekli olmaları, amacın başarıya ulaşmasında etkili olacaktır. Bunun yanında ders kitaplarında verilecek masalların kendi kültürel değerlerimize ters düşmeyen masallardan seçilmesi önemlidir.

Bunun yanında özellikle günümüzde sosyal medyanın vatandaşlık bilinci geliştirmedeki rolü bilinmektedir (Yiğit ve Tarman, 2013). Masalların öğrencilere sunulurken sosyal medya kanallarının da kullanılması ve bu şekilde öğrencilerin karşılıklı etkileşim içinde bulunması da düşünülebilir.

Değerler eğitimi alanı Türkiye için henüz yeni üzerinde detaylı araştırmaların yapıldığı bir alandır. Türkiye gibi farklı kültürlerin ve bu farklılıktan kaynaklanan farklı değer yargılarının bir arada yaşayabildiği ülkelerde en uygun yöntemleri ve değer öğretme araçlarını geliştirmek büyük önem arz etmektedir. Bu anlamda özellikle yapılacak olan deneysel araştırmalar yol gösterici rol oynayabilir. Bunun yanında farklı kültürlerin kendine has masallarının olduğu gerçeğini göz ardı etmeden, onları da eğitim kurumlarında temsil edebilecek masalların seçilmesinde fayda vardır.

Kaynaklar

- AKBAŞ, O (2004). *Türk Millî Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının (Değerlerinin) İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- AKYÜZ, Y. (1982). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- ASLAN, F. (2011). Sanal kültür ortamında güncellenen Nasreddin hoca fıkraları, *Turkish Studies*, 6(4).
- ASLAN, F. (2013). *Naki Tezel'in İstanbul'dan derlediği masallar*. İstanbul; Bilge Kültür Sanat.
- ASLAN, M. (2009). *Değerler eğitiminde kahramanlardan yararlanma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AŞAN, E. (2013). *İlköğretim vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi 8.sınıf ders kitabı*. Ankara: Ekoyay.
- BAŞARAN, T. (2007). *İlköğretim okullarında vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programının uygulanaşına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BERNS, R.M. (2010). *Child, family, school, community: Socialization and support*. Wadsworth: Cengage Learning.
- BORATAV, P.N. (1999). *100 Soruda türk halk edebiyatı* (9. Baskı), İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BREUER, J. T., and GREENOUGH, W. T. (2001). The subtle science of how experience affects the brain. In D.B. Bilay, J. T. Brown, F. J. Symons, and J. W. Lichman

- (Eds.), *Critical thinking about critical periods* (pp. 209-221). Baltimore: Brookes Publishing.
- BUGENTAL, D. B., and GRUSEC, J. E. (2006). Socialization theory. In N. Eisenberg (Eds.), *Handbook of Child Psychology: Social, emotional, and personality development* (pp. 366-428). NY: Wiley
- BROCKELMANN, C. (1960). Mesel, Masal. İçinde *İslam Ansiklopedisi*. (Cilt 8, s.120) Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- CEBECİ, A. (2005). *İlköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi derslerinde ahlâkî değerlerin eğitimi ve öğretimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- CHENG, H. and FURNHAM, A. (2004). Perceived parental rearing style, self-esteem and self-criticism as predictors of happiness. *Journal of Happiness Studies*, 5, 1-21.
- ÇAĞLAR, A. (1999). *75. yılında Cumhuriyet'in ilköğretim birikimi*. İçinde: Fatma Gök. ed. 75 Yılda Eğitim. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- ÇIBLAK, N. (2008). *Teknoloji çağında kültürel miras olan masalların korunması*. Türklük Bilimi Araştırmaları.
- DEVELLİOĞLU, F. (2008). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*, Ankara.
- DİLMAÇ, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*. İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
- DODGE, K. A., and PETTİT, G. S. (2003). A biopsychosocial model of the development of chronic conduct problems in adolescence. *Developmental Psychology*, 39, 349-371.
- EKŞİ, H. (2003). Temel İnsani Değerlerin Kazanılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1(1), 79-96.
- EYUBOĞLU, İ.Z. (2004). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- GÜNAY, U. (1975). *Elazığ masalları (inceleme)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- HALSTEAD, J. M ve Taylor, J. M (2000). Learning and Teaching about Values: a review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, Vol. 30, No.2. (169-202).
- İŞCAN, C. D. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- KESKİN, Y. (2008). *Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- KESMECİ, A. M. (2012). *Masalların yeni icra ortamı olarak internet siteleri* Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MEB. (2006). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Programı*. Ankara: MEB Yayınları.
- MEB. (2010). *İlköğretim vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi (8. Sınıf) öğretim programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2010). Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2010/53 sayılı Genelge, Ankara.

- MICHAELIS, U. J. (1988). *Social Studies for Children (A Guide to Basic Instruction)* (Ninth Edition) New Jersey: Prentice Hall Inc.
- NAYLOR, D. T. ve DIEM, R. (1987). *Elementary and Middle School Social Studies*. New York: Random House.
- ÖZKIRIMLI, A. (1984). *Türk edebiyatı ansiklopedisi*, (Cilt 3, 3. Baskı). İstanbul, Cem Yayınevi.
- SAKAOĞLU, S. (1999). *Masal araştırmaları*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- SAKAOĞLU, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- SEVER, M. (1994). Türk edebiyatında etiolojik (neden-sonuç açıklayıcı) hayvan masalları, *Millî Folklor*,3(24), 45-47.
- SEYİDOĞLU, B. (1986). Masal. İçinde *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. (Cilt 6, s. 149) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ŞİMŞEK, E. (2001). *Yukarıçukurova masallarında motif ve tip araştırması*, (Cilt. 1) Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- TEZEL, N. (1969). *Türk halk bilmeceleeri*. Ankara: Millî Eğitim Basımevi.
- TEZEL, N. (2009). *Türk masalları* (4. Baskı). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- TÜRKÇE SÖZLÜK. (2005). *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (2004). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: Ankara.
- ÜSTEL, F. (2005). *Makbul Vatandaşın Peşinde*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- WYNNE, E. (1989). Transmitting traditional values in contemporary schools. In *moral development and character education*, edited by Larry P. Nucci. Berkeley, CA: Mc Cutchan.
- YILDIRIM, A ve ŞİMŞEK, H (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- YİĞİT, M. F. (2014). *Çokkültürlü toplumlarda değer yargıları, vatandaşlık ve demokrasi eğitimi: Türkiye Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- YİĞİT, M. F. ve TARMAN, B. (2013). The Impact of Social Media on Globalization, Democratization and Participative Citizenship. *Journal of Social Science Education*, 12(1), 75-80.